

Baranyi Béla

Területi kohézió a Kárpát-medencében a regionális tudomány szemszögéből

A területi politika új kihívásai

Tanulmányunk kiindulópontjául az a körülmény kínálkozik, hogy az első világháborút követő radikális geopolitikai átrendeződés nyomán Kelet-Közép-Európában és a Kárpát-medencében kialakított új nemzetállami keretek hosszú időre a legfőbb akadályaivá váltak – mindenekelőtt Magyarország esetében – a regionális fejlődésnek, az interregionális kapcsolatok kiszélesítésének, a kelet-európai térszerkezet egységesülésének (kohéziójának), az államhatárokon átívelő együttműködések és a szomszédsági viszony elmélyítésének. A Kárpát-medence térképét gyökeresen átrajzoló trianoni békeszerződés (1920) legsúlyosabb következménye ugyanis a példátlan nagyságrendű terület- és népességvesztésen, valamint az új helyzettel együtt járó bizalmatlanság légkörén túl elsősorban az volt, hogy a kikényszerített új államhatárok gazdasági, társadalmi, infrastrukturális és etnikai értelemben korábban már szervesen összetartozó térszerkezeti egységeket, valóságos régiókat szabdalnak szét Magyarország és új szomszédai között, miközben a határ menti kapcsolatok egész rendszerét újra kellett pozícionálniuk.¹

A határon átnyúló együttműködést mindmáig hátrányosan érintő következmény azonban mégiscsak a gazdasági-társadalmi viszonyrendszerek szinte minden összetevőjét addig meghatározó viszonylag homogén térszerkezet „széttörése”, következésképpen a kettős periféria helyzet, az ún. külső (határ menti) perifériák kialakulása lett az államhatárok érintkező oldalain. A periféria jelleg felszámolása, az államhatárok elválasztó szerepének mérséklése, a hajdanvolt gazdasági-térszerkezeti és települési vonzások kapcsolatok helyreállítása szempontjaiból sem mellékes tehát az európai integráció és regionalizáció kiteljesedése-

---

¹ Lásd erről részletesebben: Baranyi Béla (2007): A határmentiség dimenziói. 2. jav. kiadás. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó. 49–76.; Baranyi Béla (2009): Paradigmaváltás a határon átnyúló kapcsolatokban. *Tér és Társadalom*, 2. sz. 25–43.; Baranyi Béla (2014): A határ menti szerep újraértelmezése Trianon után. *Közép-Európai Közlemények*, 3–4. sz. 50–64.; Baranyi Béla (2015): A határok nélküli együttműködés dilemmái a Kárpát-medencében Magyarország szemszögéből. In: *Otthon a Kárpát-medencében: Területfejlesztési Szabadegyetem 2011–2015*. Szerk.: Fábíán Attila, Bertalan Laura. Sopron, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, 467–484.

vel, valamint a Schengen-folyamat új kihívásaival összhangban zajló paradigmaváltás és a határ menti együttműködésben várható jövőalternatívák elemzése.²

Az európai régiók fejlődési irányainak alakításában, a felmerülő problémák ellenére, újabban kedvező feltételeket teremtettek azok a kohéziós politika erősítését szolgáló folyamatok, amelyek távlatos eredménye az évszázadokon át formálódott integrációs kapcsolatok modern formában történő újjászerveződése, egy nagy Kárpát-medencei transznacionális makroregionális gazdasági tér létrejötte lehetne. Magyarország eminens nemzetpolitikai érdeke tehát, hogy az EU hasonló hosszú távú területi stratégiai terveit követve, a Kárpát-medence is képezzen olyan új transznacionális makrorégiót, amelyben a magyarlakta területek egységes nemzetstratégiai tér részévé válhatnak. A kezdeményezés élére állva, sajátos geopolitikai helyzeténél fogva Magyarország érdemi együttműködések rendszerén alapuló lehetőségeket kínálhatna többek között a Trianon okozta dilemmák és hátrányok kölcsönösen előnyös kezelésére is. Különösen, hogy az Európai Unió belüli kohézió szolgálatában a makroregionális gazdasági stratégiák mellett, azokkal szoros összefüggésben ma már felértékelődött a területi kohéziót erősítő egyéb identitásképző tényezők, mint például a közös történelmi múlt, élmények és hagyományok, a földrajzi összetartozás, kulturális értékrendszerek, az interetnikus kapcsolatok szerepe is. A kedvező változások optimális esetben új jövőalternatívák lehetőségeit vetítik előre a területi kohézió ügyét illetően is.

A kohézió ügye az integrálódó Európában továbbra is a legfontosabb prioritások egyike. Szinte közhely ma már, hogy a 28 tagországot tömörítő Európai Unió kezdetektől fogva nem egyértelműen csak egy nagy integrációs szervezet, hanem olyan értékelt közösség, amely a szolidaritás, a méltányosság és az igazságosság elvéből kiindulva a regionális egyenlőtlenségek, a tagállamok, a különböző régiók és települések közötti fejlettségbeli különbségek mérséklését, az elmaradott térségek felzárkóztatását és fejlesztését tekintette elsődleges céljának. Az elődszervezet, az Európai Gazdasági Közösség (1958) létrejötte óta töretlenül érvényesülő célok az 1970-es évek elején meginduló bővítési politika, az ezredforduló után felgyorsuló keleti bővítések (2004, 2007, 2013) nyomán váltak különösen fontossá, miután az uniós átlaghoz viszonyítva kevésbé fejlett országok nyertek felvételt. Emiatt a fölöttébb heterogén fejlettségűvé vált Közösség regionális politikájának stratégiai elveit még inkább a kohéziós politika határozta meg, amelyet a Római Szerződést (1957) módosító Egységes Európai Okmány (1986) a Közösség egészének harmonikus fejlődését szolgáló gazdasá-

---

² Baranyi Béla (2004): Gondolatok a perifériaképződés előzményeiről és következményeiről. *Tér és Társadalom*, 2. sz. 1–21.

gi-társadalmi és szociális összetartozás legfőbb elvi és gyakorlati alapvetéseként újfent deklarált.³

Maga a „területi kohézió” fogalma a szó transznacionális határokon átívelő makroregionális értelmében csak később jelent meg az EU 1996-tól időnként közreadott kohéziós jelentéseiben. Legutóbb éppen az EU hatodik, az integráció gazdasági, társadalmi és területi kohéziójáról 2015-ben készített Kohéziós Jelentés kvázi az új dimenziók sorába emeli, illetve a korábbiakhoz képest hangsúlyosabban kezeli a területi kohézió, a regionális kapcsolatok, az innovatív programok, a közös kihívásokra adandó közös válaszok és megoldások keresésének ügyét. Van olyan markáns álláspont, amely ettől várja a Kelet-Nyugat kohéziójának szorosabbra fűzését az EU közösségi politikájában, többek között például a Duna-menti, az Adria-Jón-tengeri, a Balti-tengeri, valamint a közép-európai térség államai és régiói által képviselt európai transznacionális makroregionális stratégiák esetében.⁴

A fentiek előrebocsátása után joggal vethető fel tehát a kérdés, hogy a már működő, országhatárokon átnyúló és egymáshoz kapcsolódó térségi stratégiákra is támaszkodó transznacionális makrorégiók tapasztalatainak figyelembevételével, miért ne lehetne életre hívni valami hasonló intézményesült formát a Kárpát-medence országainak és régióinak gazdasági együttműködésére alapozva? A gondolat megvalósítása azért mégsem ennyire egyszerű, különösen nem a Kárpát-medencében, még abban az esetben sem, ha a nemzetközi integrációk ma már hatékony válaszok lehetnének a geopolitikai kihívásokra a belső kohézió erősítésében érdekelt Európai Unióban. De vajon elégségesek-e ezek a válaszok abban a régióban, ahol éppen Magyarország a formálódó makroregionális stratégiákra tervezett térség centrumországa? Talán éppen emiatt sem érdektelen válaszokat keresni ezekre a kérdésekre, ha csak egy gondolatkísérlet erejéig is.

A területi kohézió néhány aspektusa Kárpát-medencei vetületben

Tudatában vagyunk annak, hogy az európai horizont jelentős kitágulása ellenére, a területi kohézió kérdése ismert okokból továbbra is kényes, érzékeny és megosztó téma maradt a Kárpát-medence térségében. Ám az is egyre nyilvánvalóbb minden érintett nemzet számára, hogy területfejlesztési szempontokból az integrálódó Európában nehezen tartható fenn az az öröklött helyzet, amely ma már komoly akadályokat képez az európai térszerkezet egységesülésének folya-

³ Az EU regionális (strukturális) politikájának stratégiai céljaival részletesebben foglalkozik Baranyi Béla (2013): Integrált területfejlesztés c. munkája. Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma, Debrecen, 186

⁴ Lásd ezzel kapcsolatban Veres Lajos főiskolai tanár, Duna Stratégia Igazgató „A Kelet-Nyugat Kohézió európai és globális dimenziói” címmel a VIII. Regionális Kutatások Konferencián (Szeged, 2015. december 4.) elhangzott előadását. (Megjelenés alatt.)

matában, különösen ami a Kárpát-medencét illeti, ahol korábban kiépült és működőképes természetes kapcsolatok szakadtak meg. Éppen ezért a gazdaság átrendeződésére kedvező hatást gyakorló tényezők sorában a jövőben megkülönböztetett szerepet kell tehát tulajdonítanunk az európai integrációs kapcsolatoknak azokban az országokban, amelyek a közelmúltban az Európai Unió tagjai lettek. A csatlakozás alapkövetelményévé vált ugyanis, hogy az új tagállamoknak hatékony területfejlesztési politika alkalmazására kell felkészülniük, gazdaságpolitikájukban a területi különbségek mérséklését szolgáló célokat és eszközöket kell alkalmazniuk, új intézményeket kell alapítaniuk, illetve meg kell teremteniük a regionális kohézió határokön átnyúló fejlesztésének lehetőségeit.

A területi kohézió gondolata nem egészen új keletű a magyar regionális tudomány művelői körében sem. A Kárpát-medencei makroregionális stratégiai együttműködés ügyét tudományos megközelítésben legmarkánsabban és legkövetkezetesebben mindezekig az MTA Regionális Kutatások Központja (RKK, az akadémiai átszervezések után KRTK) képviselte tudományos műhelyeiben, többek között a nemzetközileg elismert határtudomány, a határon átívelő együttműködés, a területi kohézió kérdéseinek a kutatásában a közelmúltban elhunyt Horváth Gyula egykori RKK igazgató vezetésével. A Kárpát-medencei területi kohézió helyzetéről és feladatáról általa készített szakmai dokumentumok és tudományos jelentések megállapításai ma is érvényesek. Önmagukért szólnak az azokban felsorolt eredmények is, amelyeket az MTA RKK a magyar regionális tudomány fejlesztésében és a Kárpát-medence térszerkezeti kérdéseinek kutatásában eddig elért.⁵

Részben a fenti dokumentumokból „építkezve” készítette el, és bocsátotta rendelkezésemre Horváth Gyula professzor kvázi segítségül szolgáló, „promóciós” anyagként azt a tézissort, amelyet a már hivatkozott szakmai anyagokkal együtt alkalmam volt felhasználni a „Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma Szakmapolitikai Munkacsoportjának” alakuló ülésén, a 2011. november 16-án az Országházban tartott előadásomban.⁶ A Kárpát-medencei transznacio-

---

⁵ A rendelkezésre álló terjedelmi keretek nem teszik lehetővé a témához kapcsolódó összes szakmai anyag és kutatási eredmény felsorolását. Közülük az általam két legfontosabbnak ítélt dokumentum: a.) A Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának eredményei a határon túli magyar regionális tudomány fejlesztésében és a Kárpát-medence térszerkezeti kutatásában. Pécs, 2010. december 15. 15 old.; b.) Szakmai beszámoló „A magyar területpolitika Kárpát-medencei és nemzetközi versenyképességének erősítését szolgáló programok támogatására kötött VI-SZ/62/2/2010. sz. szerződés teljesítéséről” c. kormányprojekt zárójelentése. Pécs, 2011. január 25. 7+1 old. (Az első dokumentumot RKK igazgatójaként, a másodikat MRTT elnökeként jegyezte Horváth Gyula professzor.)

⁶ Horváth Gyula (2011): Területi kohézió a Kárpát-medencében. Trendek és teendők. (Tézisek). Dátumszám nélküli kézirat. 6 old.

nális, illetőleg transzregionális-makroregionális gazdasági térség létrehozásának szükségességét előadásom hangsúlyozott zárógondolataként már akkor magam is megfogalmaztam.

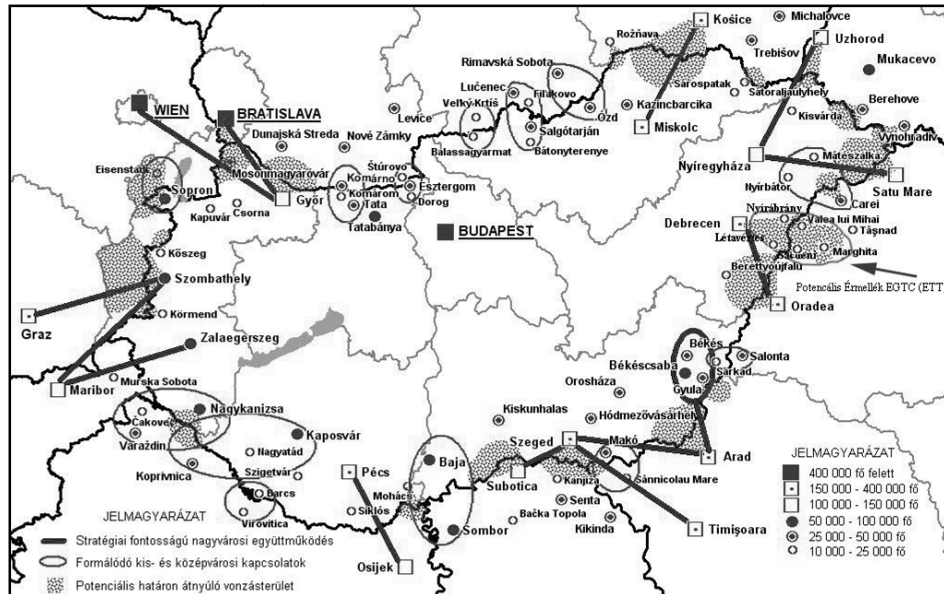
Hasonló szándékkal szervezte meg a Magyar Regionális Tudományi Társaság (MRTT) kezdeményezésére az MTA RKK Debreceni Osztálya 2010-ben a nagy múltú Debreceni Nyári Egyetem keretei között az országban is első alkalommal a Kárpát-medencei Területfejlesztési Nyári Egyetemet. A határon túli régiókból (Erdély, Felvidék, Vajdaság, Kárpátalja, Muravidék, Szlavónia) érkezett fiatal magyar területfejlesztési kutatók, szakértők és gyakorlati szakemberek számára „A területi kohézió jövője a Kárpát-medencében” címmel meghirdetett kurzus deklarált célja, fontos törekvése ugyancsak az volt, hogy elősegítse a magyar területpolitika versenyképességének erősítését és a Kárpát-medencei területi kohézió feladatainak megfogalmazását. Mint a rendezvény vezetője és házigazdája csak sajnálni tudom ma is, hogy a kivételes és sikeres kezdeményezés a nagy érdeklődés ellenére sem folytatódott a későbbiekben, holott történésként, a regionális, közelebbről pedig a határtudomány művelőjeként régtől fogva meggyőződéssel, mi több már-már „rögeszmésen” képviseltem a transznacionális, illetve transzregionális együttműködés, valamint a területi kohézió ügyét a Kárpát-medencében. Függetlenül attól, hogy a térség geopolitikai helyzete, az integrációra való érettség változatos formái miatt a kívánatos állapot elérése várhatóan hosszú évtizedekre ad feladatokat politikusoknak, kutatóknak, gazdasági szakembereknek egyaránt.

Mérsékelt optimizmusra ad okot azonban, hogy a fejlődés területi terjedésében a nemzetiségi tényezők a korábbiakhoz képest ma már korlátozottabb szerepet játszanak, jóllehet a széttagolt magyar nemzet egyes részeinek jövőjét manapság is elsősorban a nemzetállamok fejlesztési stratégiái formálják, miközben a magyar kormányzatok támogatáspolitikája csak lassú, kevésbé átütő korrekciókra képes. Az utóbbi viszont hatékonyabbá tehető, amennyiben a magyar fejlesztési koncepciók jobban számításba veszik a határokon átívelő, több régiót felölelő együttműködések potenciális szükségleteit és hatásait, különösen most, hogy a Magyarországot határoló országok többsége már az EU tagja, vagy a belépésre irányuló előrehaladott tárgyalásokat folytat. Mindenekelőtt a két legnagyobb népességű szomszédos ország (Románia és Szlovákia) uniós csatlakozása teremtett kedvező feltételeket a hosszú távú stratégiaalkotás számára. Az Európai Unió regionális strukturális politikája ugyanis nagytávlatú transzregionális (országhatárokon átnyúló, egymáshoz kapcsolódó) térségi stratégiákra is támaszkodik. Jelenleg kilenc-tíz makrorégióra készülnek uniós tervek, formálódnak közös fejlesztési elképzelések, stratégiai együttműködések, amelyek révén a magyarlakta területek jelentős része egységes stratégiai térré válhatna, a területi kohézió ügye pedig összekapcsolható lenne a magyar lakosságú területek kohéziójának programjával.

A Kárpát-medencei makrorégió mellett – a modern kori európai történelemben már többé-kevésbé sikereket eredményezett integrációs tapasztalatokon kívül – az alábbi érvek szólnak:

- Közel 25 millió fős térség kohéziós problémái (nehézkes megközelíthetőség, korszerűsítésre váró gazdasági szerkezet, főváros központú modernizációs térségek) sok hasonlóságot mutatnak, a modern európai fejlesztési irányok meghatározását, a programok megvalósításának finanszírozását a közös célok elősegíthetik.
- A Kárpát-medence környezetének egységes védelme, a közös árvízvédelmi programok hatékonysága fokozható.
- Az új területfejlesztési hajtóerők (magas szintű üzleti szolgáltatások, kutatás-fejlesztés) méretgazdaságossági követelményei jobban teljesíthetők, a gazdaság versenyképességi elemei előnyösebben fejleszthetők.
- A térség regionális centrumainak (nagy- és középvárosainak) hálózatos együttműködése hozzájárulhat a policentrikus fejlődés európai uniós célkitűzésének megvalósításához, a több központú regionális fejlődés stratégiai igényének érvényesítéséhez.
- A határ menti együttműködésekben új célok fogalmazhatók meg, a szomszédos területek kooperációjában erősödhet a lokális munkaerőpiacok és szolgáltatási hálózatok optimális hasznosításának követelménye.
- A térség – Európában egyedüli etnikai összetétele következtében – a demokratikus hatalomgyakorlás, a regionális autonómiák új típusú működésének kísérleti telepe lehet. A transznacionális makrorégió intézménye hozzájárulhat decentralizált és regionalizált államberendezkedésre való áttérés nemzeti akadályainak leküzdéséhez.

Regionális politikai szempontból egy Kárpát-medencei tervezési együttműködés, azaz makroregionális gazdasági tér létrejöttéhez és megerősödéséhez az út jelentős mértékben a határrégiók kistérségi és településközi kapcsolatainak fejlesztésén, a már működő interregionális együttműködések további elmélyítésén át vezet. E tekintetben pedig a Magyarországot övező határrégiók – ismert okokból – régtől fogva kedvező helyzetben vannak, különösen ami a városközi kapcsolatokat illeti (1. ábra).

1. ábra: Működő és potenciális város–város, város–falú és kistérségi interregionális együttműködések Magyarország határtérrégióiban

Forrás: Baranyi B. (2015) 478. old.

A területi kohézió erősítését, azaz a határ menti térségek fejlettségi színvonalbeli különbségeinek mérséklését sok más tényező mellett elsősorban a határon átnyúló infrastruktúrafejlesztés, a munkaerő-piaci együttműködés és szerteágazó vállalkozás-élnékités szolgálhatja a leghatékonyabban. A jelenlegi gyakorlattól eltérően különösen figyelemmel kell lenni a határhoz közeli nagyvárosok (Miskolc, Nyíregyháza, Debrecen, Szeged, Békéscsaba, Pécs, Győr, Kassa, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad, Temesvár, Újvidék, Szabadka, Eszék) együttműködésének fejlesztésére. E térség egyik gyenge pontja az üzleti szolgáltatások alacsony teljesítőképessége, ám ezek fejlesztése a tudásalapú gazdaság kibontakozásának előfeltételeként kizárólag nagyvárosi terekben képzelhető el. A felsorolt határ közeli nagyvárosok egyszersmind versenyképes tudásközpontokká válhatnak a jövőben az európai tudáspiacon, amennyiben a határon átnyúló intézményi együttműködések révén a tudományos-képzési potenciáljuk „méretarányosan” is jelentősen megerősödhetne a kutatás-fejlesztés, a felsőoktatás és a szakemberképzés terén egyaránt.

Hasonlóan eredményes együttműködés kínálkozik a határ közelében működő vagy tervezett regionális repülőterek fejlesztésében, mindenképp Kelet-Magyarország, illetve Debrecen és régiója megközelíthetőségének javításában. Ma több romániai nagyváros működtet harmadik kategóriás regionális repülőteret, Magyarországon Debrecen repülőtere alkalmas arra, hogy magasabb kategó-

riájú repülőtérre váljon. Ehhez azonban vonzáskörzetének a közel egymillió lakosságú romániai bihari és szatmári térségekre is ki kellene terjednie. Temesvár nemzetközi repülőterének piaci közege felölelhetné a délkelet-magyarországi megyéket is, Kassáé pedig az észak-magyarországi régió keleti térségeit.⁷

További példák említése nélkül is több mint nyilvánvaló, hogy a területiségben még kiterjedtebb Kárpát-medencei tervezési-stratégiai együttműködés keretét egy olyan új európai makrorégió adhatná, amelyben a kooperációs kapcsolatok gazdasági és területfejlesztési hatásai megtervezhetőek, kohéziós következményei becsülhetőek, a programok operacionalizálhatók lehetnének. E munkában valamennyi ország regionális tudományi műhelyei jelentős feladatokhoz juthatnak. A kutatási, tervezési és fejlesztési programok európai uniós támogatásokra is számíthatnak. Többek között emiatt is indokolt, hogy már a 2014–2020 közötti uniós programozási periódusban a magyar fejlesztéspolitika a korábbiaknál sokkal markánsabb álláspontokat képviseljen a Kárpát-medencei gazdasági tér kohéziójának erősítését szolgáló intézkedések körét és tartalmát illetően, aminek meg kell mutatkoznia a magyar támogatáspolitikában különböző formáiban is. A Kárpát-medence formális regionalizálásának intézményesítése optimális esetben a létrejövő transznacionális stratégiai együttműködések eredményeként gazdasági fellendülést eredményezhetne az érintett országokban, erősíthetné a Kárpát-medence gazdasági-társadalmi kohézióját, a régiók fejlődését felgyorsíthatná, közvetett módon pedig akár elő is mozdíthatná a térségi autonómiák ügyét. A transznacionális makrorégió kialakításában többek között ezért is lenne indokolt Magyarországnak kezdeményező szerepet vállalnia.

A jövő alternatíváinak tervezésekor azonban nem hagyhatók figyelmen kívül fontos geopolitikai realitások, és egyéb külső tényezők sem (például az egymás iránti gyanakvás légkörének továbbélése a szomszédsági kapcsolatokban), amelyek globalizálódó világunkban is késleltethetik a nemzetközi regionális integrációk eredményességét, különösen egy olyan sajátos helyzetű térségben, mint amilyen a Kárpát-medence. Ismert okokból ugyanis ez máig nem vált az együtt élő népek közös tértudatának a hordozójává. Már pedig az érintett államok közös legitimitációja és kooperáció nélkül a területi kohézió ügyét nem koronázhatja siker, még az integrálódó „közös Európában” sem. Erre a súlyos következményre hívja fel nyomatékosan a figyelmet újabban Hajdú Zoltán, miközben maga sem zárja ki a területi kohézió lehetőségét a Kárpát-medence interregionális kapcsolataiban. Következtetéseivel aligha lehet vitatkozni: „Meg lehet ugyan fogalmazni hangzatosan – írja –, hogy a Kárpát-medence magyar belgazdasági tér, de ennek a gyakorlatba történő, egyoldalú érvényesítésére sem a magyarság egészének, sem a mindenkor magyar kormányoknak nincs lehetősége. Ugyanakkor az EU, a Duna stratégia, a szomszédsági kapcsolatok, a határokon átnyúló

---

⁷ Ugyanott: 3–5.

alrendszerek, a magyar szállásterületek együttműködése ténylegesen kínál egy valós, nem konfrontációra, hanem az együttműködések rendszerére (településközi, régióközi, államközi) épülő lehetőséget a jövőben.”⁸

Transznacionális makrorégió – illúzió vagy valós esély?

Végül mit üzen a téma és a hozzá kapcsolódó gondolatkísérlet a regionális tudomány művelőinek? A Trianon utáni Magyarország összességében a kényszer szülte nehéz körülmények közepette is képes volt alkalmazkodni az új helyzethez, újraértelmezni, újrapozicionálni és kezelni a határ menti együttműködést az utódállamokkal a legszükségesebb kapcsolattartás szintjén, itt a Kárpát-medencében. A legutóbbi időkig nem volt képes azonban megoldani a határmentiség és/vagy határrégiók dilemmáját, az államhatárokon átívelő kapcsolatok értelmezésében és gyakorlati megvalósításában. Nemcsak az országon múlt, hogy a határokon átnyúló együttműködése ne egyszerűen csak „határmentiséget”, az államhatárok szomszédos oldalain elhelyezkedő térségek és települések esetleges kapcsolatait jelentse, hanem annál jóval többet, „...transznacionális interakciót szomszédos régiók és szereplők között egy közös élettér megőrzése, irányítása és fejlesztése érdekében”.⁹

A regionális tudományban széles körben elfogadott értelmezésből következik tehát, hogy a határrégiót, mint határon átnyúló együttműködést magában foglaló kategóriát, a transznacionális regionalizmust szomszédos vagy nem szomszédos régiók és szereplők – nemzetállamok közvetítése nélkül – határon átnyúló interakciójaként határozza meg a definíció. Ennek a normatív elvárásnak a teljesülését ígéri manapság az integrálódó Európában a határok nélküli együttműködés irányába mutató paradigmaváltás, amely minden ismert problémájával együtt is elvezethet a transznacionális és interregionális együttműködések olyan új intézményi kereteinek a létrejöttéhez, mint amilyenek az újabban már szép számmal létrejött európai együttműködési társulások (EGTC és/vagy ETT), vagy amilyenek a területi kohéziót legmagasabb szinten megvalósító Kárpát-medencei transznacionális gazdasági makrorégió létrejöttét gondoljuk.

A területfejlesztési tevékenységek teljes körét érintő, 2006-tól Európa szerte megjelenő új együttműködési formák, az Európai Területi Együttműködési Csoportosulások (EGTC) vagy Európai Területi Társulások (ETT) jogi kereteinek megjelenésével egyidőben fokozatosan erősödnek a tagállamok regionális és helyi szervezeti keretei közti új típusú közös tevékenységek a határtérségekben,

---

⁸ Hajdú Zoltán (2015): A Kárpát-medence geopolitikai helyzete. In: Otthon a Kárpát-medencében: Területfejlesztési Szabadegyetem 2011–2015. Szerk.: Fábíán Attila, Bertalan Laura. Sopron, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, 67.

⁹ Schmitt-Egner, Peter funkcionális megközelítés tükröző definícióját idézi: Baranyi Béla (2007): i.m. 38.

amelyekből – néhány év eltelte után – mára már mintegy tizenöt található Magyarország trianoni határait övező határ régiókban. Kivételes jelentősége ennek az intézményesülési folyamatnak elsősorban abban rejlik, hogy az EGTC-k olyan új típusú jogi személyiséggel rendelkező intézményi formák, amelyek az érintett határ régióban együttműködő települések, különböző szintű önkormányzatok, kistérségek, állami intézmények, mikrorégiók, gazdasági szervezetek közvetlen és önkéntes államközi szerződések nélkül is teljes jogképességgel rendelkeznek, kvázi határon átnyúló megyék, hatósági jogkörök nélkül. Az EGTC előnye tehát más hasonló intézményi megoldásokkal szemben, hogy államközi szerződések nélkül is teljes jogképességgel rendelkezik, és eljárhat az illetékes hatóságoknál minden érintett EU tagállamban. Hozzá téve ehhez, hogy az EGTC-k funkcionalitása szempontjából létrehozható négy nagy szervezeti forma (közvetlen határ menti területfejlesztési, hálózati, programozási, valamint projekt típus) közül külön-külön és/vagy együtt kiváló lehetőséget nyújtanak transznacionális makrorégiók, stratégiai együttműködések létesítéséhez. Az új típusú határközi intézményi struktúrák kiépülése, interregionális szerepük és funkciójuk erősödése végső soron a határ menti kapcsolatokban Európaszerte zajló paradigmaváltás lényegét érintik.¹⁰

A szándékok eredményes megvalósítása természetesen feltételezi Magyarország határ régióiban hálózatszerűen működtetett intézményi együttműködésre épülő transznacionális irányokba történő fejlesztését, más szóval az államhatárok „lebontását”, a határon átívelő integrációk szorosabbra fűzését, ami végső soron hozzájárulhat az egykor széttöredezett térszerkezeti struktúrák megújításához, nem utolsósorban pedig egy új Kárpát-medencei transznacionális gazdaságstratégiai makrorégió létrejöttéhez.

Az államhatárok merev elválasztó jellegének mérséklése, esetleg felszámolása, a határok spiritualizálódása ugyanis minden kelet-közép-európai rendszerváltó ország elemi érdeke. Különösképpen a Kárpát-medencében, ahol Magyarország szomszédsági kapcsolatainak újragondolása már csak a történelmi örökség hátrányos következményeinek a csökkentése, a határmentiségben rejlő előnyök kiaknázása miatt sem mellőzhető. Ezt a törekvést kedvezően befolyásolhatja az államhatárok „lebontása”, légiesítése, a jó szomszédsági viszony kialakítása. Még akkor is, ha a határok nélküli „régiók Európája” létrejötte ma még inkább csak egy vágyott vagy elvárt jövőalternatíva, semmint egyik napról a másikra megvalósítható realitás. Ám erről a célról itt a Kárpát-medencében eleve lemondani több mint hiba, az európai integráció és a Schengen-folyamat felkínálta nagy történelmi esély elszalasztása. Ebben pedig megvan a felelősége és teendője a régiótörténeti kutatásokat végző szakembereknek is. Kutatási téma és

¹⁰ Baranyi Béla (2009): i.m. 25–43.; Ocskay Gyula – Jaschnitz Mátyás (2010): Tradicionális vonzaskörzeti és funkcionális kapcsolatok a Kárpát-medencében – a kiterjedő kapcsolatok új perspektívái. Falu–Város–Régió, 2–3. sz. 80–85.

tennivaló bőségesen akad majd. A régiótörténet művelőin is múlik immár, hogy a Horváth Gyula sorozatszerkesztésével, az MTA RKK kiadásában megvalósult nagyszabású vállalkozás, „A Kárpát-medence régiói” monográfiásorozat folytatásaként mihamarabb elkészüljön a vele egyetértésben korábban tervbe vett önálló régiótörténeti tematikus kiegészítő kötet is.¹¹

---

¹¹ A Kárpát-medence régiói című monográfiásorozat az MTA RKK és a Dialóg Campus Kiadó közös kiadásában, Horváth Gyula indított útjára 2003-ban a Székelyföld c. könyvvel, amelyet kötet szerkesztőként is jegyzett. A tizenöt kötetesre tervezett sorozatból eddig tizenhárom jelent meg. Az előkészületben lévő Észak-Magyarország, valamint a Burgenland című kötetek is hamarosan elérhetőek lesznek.